

RAZLIKE

Projekat **Razlike**
Univerzitet u Novom Sadu
Akademija umetnosti

Razlike

Univerzitet u Novom Sadu
Akademija umetnosti

Novi Sad 2015

RAZLIKE

PROJEKAT RAZLIKE

Goran Despotovski

Projekat *Razlike* nastao je 2005. godine u težnji da okupi zainteresovane profesore i studente Akademije umetnosti u Novom Sadu kako bi zajednički istraživali oblasti socijalne, ekonomske, kulturne i političke vrednosti „razlika”. Ovaj svojevrsni umetnički projekat, otvoren je za kreativni sudsar različitim i drugačijim umetničkim, društvenim, socijalnim i političkim formi izražavanja. Osnova projekta zasniva se na idejnem konceptu Mikelanđela Pistoleta (Michelangelo Pistoletto) definisanog tekstom *Progetto Arte* (Art Project) i projektom *Love Difference* (Voleti razlike).

Realizacija projekta se odvija na godišnjem nivou, aktivno kroz diskusije, obilaske određenih destinacija i izložbe angažovanih profesora i studenata učesnika. Svi učesnici se mogu izraziti kroz izлагаčke i teoretske sadržaje koji obuhvataju savremenu umetničku praksu.

Principi projekta su: napraviti iskorak iz okvira klasičnih medija, zanemariti kruštu akademsku podelu likovnih disciplina i stvoriti interdisciplinarnu i eksperimentalnu akciju kod učesnika. Projekat teži da artikuliše i podstakne očuvanje razlika.

Značaj projekta *Razlike* zasniva se na svojevrsnom sjedinjavanju svih umetničkih oblasti – kategorija, na učestvovanju sva tri departmana Akademije umetnosti i njihovo međusobnoj interakciji. Projekat na taj način teži da obuhvati i dopuni edukativne elemente, potrebne za razvoj stvaralačke sposobnosti. Tokom perioda realizacije projekta, stvara se ambijent koji kroz analizu, dijaloge i kreativne sadržaje eliminiše distance i podstiče isticanje razlika. Značaj projekta potvrđuju i institucije koje su podržale njegovu realizaciju u prethodnom periodu. Projekat *Razlike* Akademije umetnosti u Novom Sadu do sada je realizovan u saradnji sa sledećim institucijama: Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Srpsko narodno pozorište; „Novkabel”; Galerija *Podrum*; Studentski kulturni centar Novi Sad; Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković” Beograd; Savremena galerija, Zrenjanin; Galerija umjetnina grada Slavonskog Broda, *Galerija Ružić*, Hrvatska; Cinema City internacionalni filmski festival, Novi Sad; Umjetnička akademija u Osijeku, Hrvatska.

Varietas delectat, odnosno raznolikost veseli

Igor Loinjak

Od 2005. do 2015. godine, točnije punih deset godina, projektom „Razlike“ Gorana Despotovskog nastojalo se kroz aktivnosti profesora i studenata novosadske Akademije umetnosti iznjedriti promjene i proširiti obzore suvremene umjetničke prakse u Vojvodini, ali i jednako tako staviti pod pitanje pojam koji se nalazi u nazivu projekta. Despotovski zamisao „Razlika“ i misiju projekta artikulira ovako: „Ovaj svojevrsni umjetnički projekat, otvoren je za kreativni sudsar različitih i drugačijih umjetničkih, društvenih, socijalnih i političkih formi izražavanja (...) Principi projekta su: napraviti iskorak iz okvira klasičnih medija, zanemariti krutu akademsku podjelu likovnih disciplina i stvoriti interdisciplinarnu i eksperimentalnu akciju kod učesnika. Projekat teži da artikuliše i podstakne očuvanje razlika.“

Razlika! Što je razlika? Zašto razlike postoje? Kako ih trebamo prihvati? I, napose, što nam razlike korisnoga donose? Nisam bez razloga za naslov teksta koristio vrlo poznatu latinsku izreku „Varietas delectat“ ili „Raznolikost veseli“ ili „Raznovrsnost raduje“. Koga ta raznolikost raduje? I zašto? Iako svi mi pripadamo ljudskome rodu, u njemu je svaka jedinka drugačija. Svatko se po nečemu RAZLIKUJE od drugoga. Iz rečenoga se vidi kako je svaki čovjek već na ontološkoj razini različit od drugoga, a budući da je k tome i *zoon politikon*, kako kaže Aristotel, potrebno je različitost drugoga prihvati ili se u najmanju ruku naučiti s njome nositi. Jedan postulat klasične ontologejske misli kaže kako svako biće nastoji sačuvati svoj bitak i to nevezano za bitak Drugoga. Kada se govori o razlici, čini mi se potrebnim nešto više reći upravo o fenomenu Drugoga, on onome koji je uopće izvorište mogućnosti govora o razlici. Pri tome ću se koristiti mišlju trojice filozofa dvadesetoga stoljeća koji su na odnosu JA – DRUGI temelji čitav svoj filozofski sustav. To su Martin Buber, Karl Jaspers i Jean-Paul Sartre.

Buber – Jaspers – Sartre (umetak o potrebi za Drugome i komunikaciji s njim)

Martin Buber filozof je koji pripada struji takozvane filozofije dijaloga. On odbacuje transcendentalnu subjektivnost te polazi od ljudskoga Ja, od čovjekove egzistencije. To se Ja bitno određuje s obzirom na dvostruku relaciju, kao odnos Ja-Ti te odnos Ja-Ono. Zato ne može postojati Ja koje bi bilo samostalno. Adalbert Rebić piše kako je Buber

u djelu *Ja i Ti* istaknuo da „biti čovjekom znači biti oslovljen, biti uvučen u razgovor.“¹ Kod Bubera je *Ti* doživljeno kao religijski pojam i o njemu se ne može saznati ništa pomoću empirijskoga iskustva. Ja nastaje u dodiru s *Ti*, a čitav je život susret. Sklonost je prema susretu ili odnosu izvorna i Buber je tumači na primjeru maloga djeteta. Nadalje, njihov je odnos neposredan, uzajaman, a svoj izvor i temelj ima u sferi *IZMEĐU*. U toj se međusferi nalazi ljubav koju karakterizira odgovornost koju Ja osjeća za *Ti* i koja je obostrana. Pa zar u ljubav nije uključeno i prihvaćanje da je ono *Ti* „različito“ od mene, od Ja. Uz ljubav su u toj sferi još jezik i duh. Zanimljivo je što Buber smatra da Ja-*Ti* odnos nije rezerviran samo za međuljudske odnose. Njega je moguće ostvariti i u relaciji prema drugim živim i duhovnim bićima te stvarima u prirodi. Odnos je čovjeka sa čovjekom, međutim, osobit. Buber piše kako u njemu „Ja i *Ti* ne stoje samo u odnosu, već i u nepokolebljivom međusobnom ‘poštenju’. Ovdje i samo ovdje su trenutci odnosa međusobno povezani elementom jezika u koji su uronjeni.“² On taj odnos promatra ujedno i kao metaforu susreta s Bogom jer se samo u istinskom obraćanju može dobiti istinski odgovor. Iz navedenoga se vidi kako je međuljudski odnos samo slika pravoga odnosa koji se odvija između čovjeka i Boga. Kod Jaspersa je, kako će se iz daljnega teksta vidjeti, naglasak stavljen isključivo na međuljudski odnos. Razlog je tomu čovjekova nesposobnost da dopre do transcendencije bez stnovitoga skoka u nju. Ja i *Ti* u susret ne ulaze kao dovršena bića, već svoje dovršenju dobivaju upravo u njemu. Ova misao pokazuje kako se Buber nesumnjivo može povezati s Jaspersom, Sartreom i ostalih egzistencijalistima koji su naglašavali čovjekovu nedovršenost te su proces čovjekova života određivali kao put mogućega napredovanja prema tome da se istinskim čovjekom postane tek na kraju puta, u času pred smrt. Dodirivanjem s *Ti* dodiruje se i dah vječnoga života. Gdje nema sudjelovanja, nema ni stvarnosti, a Ja je stvarno samo temeljem svoga sudjelovanja u stvarnosti, odnosno na temelju odnosa s *Ti*, a za pretpostaviti je da zdrav odnos s Drugim mora biti oslonjen na prihvaćanje razlika.

Čovjek je kod Karla Jaspersa shvaćen kao egzistiranje mogućega bivstva koje trenutno nije, ali može i mora biti. Zato činjenica da on opстоji (njegovo tubivstvo) nije jednaka zbiljskoj, nego mogućoj egzistenciji. Jedan se čovjek od drugoga razlikuje zahvaljujući činjenici slobode. Čovjekovo je tubivstvo konačno i u sebi zatvoreno, no ono ne predstavlja ukupno bivstvo. Može se reći kako je tubivstvo vremensko ozbiljenje jedne o

¹Rebić, Adalbert, Martin Buber (1878-1965). Uz 25. obljetnicu smrti, *Bogoslovna smotra* (61) 1-2 (1991), 121.

² Buber, Martin. *Ja i ti*, Vuk Karadžić, Beograd, 1977., 112.

različitih mogućnosti bivstva. Moguća se egzistencija pojavljuje u svijetu. Razlika je u tome što je svijet spoznatljiv, dok egzistenciju tek treba rasvjetliti. Jaspers egzistenciju shvaća kao otvorenu mogućnost koja bivstvuje jedino ukoliko se s jedne strane odnosi na drugu egzistenciju, a s druge na transcendenciju. Potonja je onomu koji pita nedostupna i trajno prepuštena sumnji koju pitalac prevladava činom skoka. Zbog toga ona „nije cilj, nego je izvor filozofiranja koje u njoj dokučuje sebe.“³ Izvor filozofije je egzistencija, a svrha je filozofije komunikacija jer „tek u komunikaciji se ostvaruje svrha filozofije, a u toj svrsi leži, konačno, svrha svih svrha: uočiti biće, osvijetliti ljubav, postići mir.“⁴ To je dohvaćanje u početku nejasno, a tek kasnije dolazi do njezinoga rasvjetljavanja. Rasvjetljavanje Jaspers definira kao „proboj iz moguće egzistencije k njenom ostvarenju mada ne može napustiti granicu mogućnosti“⁵ Čovjek preko osjećaja nezadovoljstva dolazi do svijesti da svijet, usprkos njegovoj općenitosti, nije potpuno bivstvo.

Egzistirajuće bivstvo onoga Ja uvijek započinje tek s Ti. Komunikacija ili spremnost za komunikaciju postaju trenutak u kojem se rađa *ego sum* u pojavi. Jaspers ono Ja smatra samostalnim, ali samome sebi nedovoljnim: „(...) ja postojim samo kad sam s drugima, sam nisam ništa.“⁶ Ono do vlastitoga bivstva dolazi sudjelovanjem i dje-lovanjem u svijetu. Ja je stvarno samo ukoliko se pojavljuje u objektivitetu bivstva svijeta jer bez svijeta i transcendencije uopće ne postoji. Zato se bivstvo toga Ja može promatrati jedino u komunikaciji. Iz Jaspersove se *Filozofske autobiografije* vidi kako ga je ta problematika inspirirala od najranijih dana. Na jednome mjestu piše: „Stoga je za mene, još od školskih dana, pitanje komunikacije čovjeka sa čovjekom postalo najprije praktično, a zatim filozofski osmišljeno temeljno pitanje našeg života.“⁷

Komunikacija se shvaća kao suživot s drugima. Prava je komunikacija, prema Jasperu, moguća samo između dvije egzistencije ili dva čovjeka. Naime, samo se od drugoga čovjeka može dobiti odgovor, a između čovjeka i onoga u svijetu, koje Buber i naziva Ono, nikada ne dolazi do istinskog zajedništva. Empirijski gledano, ne može postojati istinska komunikacija u kojoj Ja u potpunosti poznaje svoje bivstvo jer se to bivstvo neprestano stvara i nastaje kroz komunikaciju s Ti. Po tome se Jaspers razlikuje od

³ Jaspers, Karl. *Filozofija*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989., 267.

⁴ Jaspers, Karl. *Filozofija egzistencije. Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd, 1967., 141.

⁵ Jaspers, *Filozofija*, 269.

⁶ Jaspers, *Filozofija egzistencije. Uvod u filozofiju*, 140.

⁷ Jaspers, Karl, *Filozofska autobiografija*, Bratstvo – jedinstvo, Novi Sad, 1987., 142.

Bubera koji je mogućnost ostvarivanja komunikacije ili odnosa onoga Ja proširio na druga bića i stvari u prirodi.

Ja se na dva načina može postaviti prema Ti i svijetu. Jedan je način da se Ja i Ti razumiju posredstvom neke objektivne stvari, poput sadržaja mišljenja ili djelovanja. S druge se strane Ja s Ti može ophoditi kao sa stvari. Ovdje je problem što tada Ja može postati stvar za Ti te se javlja pitanje prevlasti koje je karakterizirano neprijateljstvom što je detaljnije razradio Sartre. Jaspers je usmjeren prema egzistencijalnoj komunikaciji. U njoj Ja ulaže čitavo svoje biće, a ona se može iskusiti samo u egzistenciji. Do rasvjetljavanja egzistencije dolazi zato što svaka komunikacija čovjeku donosi samo djelomično zadovoljenje. U komunikaciji Ja osjeća odgovornost za sebe i za Ti. Kakvoća komunikacije ovisi o obje strane, kao i kod Bubera. Potrebno je uzajamno djelovanje i međusobno priznavanje, a ne robovlasnički odnos. Razlika je u odnosu na Bubera, koji je težište stavljao u međusferu, u tome što Jaspers smatra da je Ja odlučujući faktor za sebe koji ono Ti nagoni na komunikaciju.⁸ Bez komunikacija nema egzistencije jer je ona njezin izvor. Gubljenjem egzistencije nestaje bivstvo. Budući da se bivstvo sastoji od tubivsta i egzistencije, Ja je nezadovoljno samo s nepotpunom komunikacijom tubivstva te traga za onom egzistencijalom. Za nju je, pak, nužan uvjet sloboda onoga Ja i onoga Ti. Nadalje, važno je da Ja bude samostalno i nezavisno kako se ne bi izgubilo u Ti.

Na početku prave komunikacije stoji osjećaj usamljenosti, a to je „svijest o spremnosti moguće egzistencije koja postaje stvarna samo u komunikaciji.“⁹ Komunikacija upravo zahtijeva dvoje koji prelaze iz usamljenosti u komunikaciju i preko koje tu usamljenost spoznaju. Na taj se način nadilazi prvotna, ali se s njom otkriva nova usamljenost koja ne može iščeznuti ukoliko ne nestane i Ja. Nadilazeći drugotnu usamljenost, Ja ulazi u najdublju komunikaciju. Problem je što u tubivstvovanju postoji egzistencijalno neraskidiv polaritet između davanja sebe drugome i držanja sebe u usamljenosti. Kada je Ja u mogućoj egzistenciji, kreće se između ta dva polariteta čiji su mu cilj i izvor nejasni – ukoliko se preda onom Ti gubi sebe, a ako se na to ne odvaži, onda ostaje prazno Ja. Upravo bi u tome stanju moguća egzistencija trebala naći put prema cilju i razlogu koji se nalazi u transcendenciji. Jaspers smatra da je taj put u zajednici. Ona se shvaća

⁸ Jaspers, *Filozofija*, 299.

⁹ Jaspers, *Filozofija*, 301.

kao nešto „što može povezati sve ljudе.“¹⁰ Ta je poveznica zapravo istina otkrivena u zajednici vjernika ili državi. Za razliku od nje, lažna se zajednica temelji na nečemu što je samorazumljivo i poznato te time postaje neobavezujuće. U svakom Ja postoji egzistencijalna volja za otkrivanjem Ti koja traži komunikaciju te se upušta u nju. Ona s jedne strane obuhvaća jasnoću o empirijskom i onom što je dano onom Ja, a s druge je strane u nju uključena mogućnost da preko toga empirijskog Ja dođe do onoga što ono jest u vječnosti. Zbog toga Ja u otkrivanju gubi sebe u obliku empirijskoga Ja, da bi se pretvorilo u moguću egzistenciju. Ukoliko se Ja odluči za zatvorenost, tada ostaje na razini empirijskoga postojanja te se gubi kao egzistencijalna mogućnost. Proces se ostvarivanja kao otkrivanja odvija samo u komunikaciji s Ti, a taj proces Jaspers naziva *borba ili ljubav*. Borba se može voditi za vlastitu, ali i tuđu egzistenciju. Ona na razini tubitka dopušta korištenje svih oružja jer se Ti može promatrati i kao neprijatelj koji pruža otpor. Na ovoj se razini zadržao Sartreov pogled na odnos i komunikaciju. Jasper, međutim, komunikaciji daje novu, dublju dimenziju. Kada govori o borbi izvan razine tubitka, tada misli na potpunu otvorenost koja isključuje svaku premoć i nadmoć. Na toj je razini borba ispunjena solidarnošću i težnjom za istinom jer „u komunikaciji koja je egzistencijalna borba svatko stavlja *sve onom drugom* na raspolaganje.“¹¹

Dvije se egzistencije u svijetu susreću preko sadržaja. Zajedništvo mora biti ujedinjeno nekim sadržajem jer bez njega Ja ne pronalazi potpuno zadovoljenje. Zato Jaspers zaključuje da „bez sadržaja svijeta, egzistencijalna komunikacija nema medij svoje pojave; bez komunikacije, sadržaji svijeta postaju besmisleni i jalovi.“¹² Bivstvo onoga Ja nastaje u komunikaciji. Iz toga razloga ni Ja ni Ti ne mogu biti čvrsta supstancija¹³ bivstva koja bi joj prethodila. Temeljem toga, samopostajenje u komunikaciji shvaćeno je kao stvaranje *ex nihilo*. Prethodna je supstancija ljubav prema pojedincu ili prema Ti koja pokreće svako Ja. No, ljubav još nije komunikacija, ali je njezin izvor koji ju rasvjetljava. U bezvremenoj je komunikaciji nemoguće ukinuti ljubav, ali ona bez eg-

¹⁰ Jaspers, *Filozofija*, 302.

¹¹ Jaspers, *Filozofija*, 304.

¹² Jaspers, *Filozofija*, 306.

¹³ Jaspers je supstanciju poimao na klasičan način kao ono što je trajno u vremenu i što ostaje. Njegov se pojam supstancije poziva na grčki ὑποκείμενον (ono što je u osnovi) i njegove latinske prijevode: *substratum* (ono što je podstavljen ili pod-prostrto) i *subjectus* (koji leži pod nečim). S druge se strane oslanja i na grčki pojami οὐσία i το ονα jedna dio njegovoga značenja, tj. na predručnost. Naime, Heidegger je pojmu οὐσία u grčkoj ontologiji pripisivao dva značenja: predručnost (način bitka prirodnih stvari u najširem smislu) i εἶδος (zamišljana ili prethodna slika). O tome detaljnije u Heidegger, Martin, *Temeljni problemi fenomenologije*, Demetra, Zagreb, 2006., 168.

zistencijalne komunikacije postaje sumnjiva. Prava se ljubav mora osvjedočiti u komunikaciji, a gdje prestaje druga, prestaje i prva. Ako ljubav postoji, stvarna komunikacija ne može ne postojati, nego samo promijeniti svoj oblik. Značajka je ljubavi da ona kao „supstancialni izvor samobivstva u komunikaciji može stvoriti samobivstvo kao kretanje svog vlastitog ostvarenja, a ne dopustiti da se dovrši.“¹⁴ Komunikacija se ne dovršava u tubivstovanju jer Ja i Ti u tubivstvu ostaju razdvojeni, dok se u transcendenciji sastavljuju. Ona nije postala egzistencijalnom ukoliko nije nastala svijest o njezinom mogućem prekidu. Ja uvijek ima strah od komunikacije, odnosno od toga da ga Ti istinski ne upozna. Tako je tubivstvo onoga Ja uvijek u strahu, ali ako napusti taj otpor tubivstva i ne zahtijeva ništa za sebe, onda više ne može ući u komunikaciju. U slučaju da Ja ode u drugu krajnost te sebe uzme kao nešto nedodirljivo, tada se komunikacija također nagrduje i gubi. Prekid komunikacije s jednim čovjekom ne znači ujedno i prekid s drugima, ali svaki prekid sa sobom povlači određeni gubitak samootkrivanja. Jaspers navodi četiri komunikativne situacije u kojima ne dolazi do uzajamnog rasvjetljavanja egzistencije. Te su situacije sljedeće: odnos podređeni – nadređeni, društvo, rasprava i politička komunikacija. U tim je situacijama moguća egzistencija ugrožena. Čovjek odsustva komunikacije postaje svjestan u graničnim situacijama.

Sartre piše da se ljudi jedni drugima pojavljuju kao članovi fenomenalnoga svijeta svijeta fenomena, a ne noumena. Taj je odnos karakteriziran postojanjem fenomenalnoga objekta, koji čini sadržaj svijesti, te fenomenalnoga subjekta ili osobe. Čovjekova je egzistencija kao bitak-u-svjetu (ili shvaćena kao bitak-za-sebe) upućena na stvari i druga bića te s njima tvori skup bitaka (mitsein). U takvoj situaciji čovjeku prijeti da postane bitak-po-sebi, tj. skupina objekata za Ti¹⁵. Ja (bitak-za-sebe) u pogledu konstituira (utemeljuje i proizvodi) neko Ti (bitak-za-drugoga). Ti je za pojedinca novi objekt i s njim dolazi u sukob. U aktima su svijesti onoga Ja sve stvari uključene u njegov svijet fenomena. Kada se među tim fenomenima otkrije Ti, ono narušava svijet onoga Ja jer pogledom konstituira svoj vlastiti svijet koji je drugačiji od vlastitoga svijeta onoga Ja. Ta dva svijeta dolaze u sukob pa te dvije egzistencije bivaju obilježene međusobnim neprijateljstvom te „pogled drugog (Ti) primam kao ukrućivanje i otuđivanje svojih vlastitih mogućnosti.“¹⁶ Ti se otkriva kao subjekt koji otkriva onom Ja

¹⁴ Jaspers, *Filozofija*, 308.

¹⁵ Sartre ne govori o Ti, već koristi riječ drugi (*autre*). U radu će zadržati riječ Ti da ne miješam terminologiju.

¹⁶ Pejović, Danilo, *Suvremena filozofija Zapada*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1983. 118.

da je ono za njega objekt. Zato Sartre u drami „Iza zatvorenih vrata“ navodi da je svako Ti pakao za Ja.

Ti je onome Ja potreban jer Ja i Ti nastaju istovremeno i preko Ti Ja postaje subjekt svjestan sebe. Čovjek je svjestan sam sebe tek preko drugoga čovjeka jer „svijest koja ne misli sebe ne poima sebe kao osobu izravno i kao svoj predmet: osoba je prisutna svijesti utoliko što je predmet za drugoga.“¹⁷ Čovjekove su mogućnosti predstavljene njemu samom preko toga što ga netko drugi motri jer čovjekova svijest ne misli samu sebe. Zahvaćen tuđim pogledom, čovjek se stidi. On se stidi sebe i svojih čina, a ne druge osobe. Tako preko druge osobe čovjek otkriva da postoji.

Sartre je smatrao kako se kod Husserla Ti pojavljuje kao nužan uvjet za uspostavljanje Ja. Ti je prisutan u svijetu kao stalan uvjet cjelovitosti i bogatstva svijeta, a ne samo kao konkretna pojавa. Ja je jednoga pojedinca istodobno sa svijetom te je fenomen za drugo Ja, odnosno Ti. Ti i Ja se u svijetu pojavljuju istodobno. Ja otkriva Ti posredstvom stida, straha i ponosa. To su tri iskonske reakcije preko kojih se Ti priznaje kao subjekt. Uz to se ono Ti uspostavlja i kao objekt za Ja, a otkrivanjem se njegovih svojstava tom Ti priznaje i transcendentalnost. Kroz stid¹⁸ Ja otkriva ono Ti koje postaje posrednik između Ja i Ja samoga; Ja se počinje stidjeti sebe u onome obliku u kojemu je prezentirano pred Ti. Preko Ti Ja donosi sud o samome sebi kao predmetu budući da za njega Ja i jest predmet. Upravo zahvaljujući stidu i tom Ti, Ja prepoznaje da jest i to onda kada ga Ti vidi. Tako Ti uspostavlja Ja u jednom posve novome načinu bivanja, bitak-za-sebe sada postaje bitak-za-drugoga.¹⁹ Sartre je odbacio solipsizam jer je smatrao kako je Ti neophodno za postojanje Ja. Ja se bez njega i komunikacije s njim ne bi moglo razviti kao pojedinac ili osoba, iako Ti ne može pomoći njegovom beznadnom položaju u svijetu. U tome se slaže s Buberom i Jaspersom i prihvata komunikaciju kao nužnu potrebu čovjeka za njegovim očovječenjem.

Sartre je odbacio Husserlov „transcendentalni Ja“, ali ni to mu nije pomoglo da uspješnije riješi problem postojanja Drugoga. Hegel u *Fenomenologiji duha* piše kako Drugi

¹⁷ Sartre, Jean-Paul, *Bitak i ništo*, Demetra, Zagreb, 2006., 323.

¹⁸ Sartre navodi kako stid može biti samo stid pred nekim Drugim. Ipak, on priznaje da postoji i religijski stid, a u kojem, prema njegovu mišljenju, ne postoji odnos prema nekome Drugome. Ovdje bih naveo kako se ne slažem u potpunosti sa Sartrevim razmišljanjem zato što je vjerojatno svatko od nas doživio osjećaj stida pred samim sobom kada je u tajnosti učinio nešto nedopustivo, a da taj stid nije bio religioznog kara-ktera ili stid pred određenim višim bićem, nego stid pred samim sobom.

¹⁹ Sartre, *Bitak i ništo*, 280.

nije nužan za uspostavu svijeta i Ja. Ja, budući da je svijest o sebi, pojmi samo Ja. Sartre to izražava jednadžbom „Ja= Ja“ ili „Ja sam Ja“.²⁰ No, Hegelov stav smatra neodrživim, a razloga tomu je u gore navedenim Sartreovim razmišljanjima.

U kasnijem se razdoblju djelovanja Sartre približio marksizmu što je u određenoj mjeri utjecalo i drugačije promišljanje Ja-Ti odnosa. Zaključuje da: ukoliko Ja uvijek bude nastojalo opredmetiti Ti, nikada ga neće istinski susresti. Svako se Ti može približiti onomu Ja samo ako ga Ja prizna u njegovu punom bitku te ako se s njim pokuša op Hoditi kao sa subjektom uz određeno darivanje sebe. Marksizam je u Sartreovoj misli humanizirao Ja-Ti susret čime se približio Buberovo i Jaspersovoj koncepciji odnosa.

Zaključak

Zadatak je svakoga čovjeka krenuti iz te neodređene mogućnosti prema izgradnji esencije, prema vlastitom ozbiljenju. Na tom put čovjek nije sam, nego je okružen drugim ljudima te je okrenut nečemu što je iznad njega, što ga nadilazi. Upravo je zato potrebno shvatiti čovjeka koji je na tom putu, koji je upućen na drugoga s kojim ostvaruje komunikaciju. Ukoliko se stvari postave na ovakav način, tada ne treba čuditi što su se mnogi filozofi koji su se bavili problemima vezanima uz čovjekovo bivanje često osvratali na komunikaciju.

Kraj umetka

Nakon umetka koji se može shvatiti kao svojevrsna digresija u ovome tekstu, vraćam se prvotnoj temi. Spomenuta mi je digresija bila potrebna kako bih se na temelju mišljenja trojice filozofa pozabavio temama „drugosti“ i „komunikacije“ koje smatram vrlo važnim u promišljanju RAZLIKA. S druge strane, ovu sam poziciju odabrao budući da samu izložbu nisam stigao posjetiti pa sam se bazirao na samome naslovu ovoga projekta. U razgovoru s gosp. Despotovskim, dotični mi je spomenuo kako je svjestan da je teško procijeniti jesu li ciljevi ovoga projekta ostvareni kroz ovih deset godina. U tu bih ruku tekst „Projekat Razlike“ Gorana Despotovskog shvatio kao manifest kojem u se projekt teži približiti i približava mu se, ali vjerojatno ne uspijeva u cijelosti ostvariti zadane ciljeve. Ako se zadani ciljevi manifesta ili teksta koji nalikuje manifestu ne ostvaruju, to nipošto ne mora biti negativno obilježje cijelog projekta. Dapača,

²⁰ Sartre, *Bitak i ništo*, 295.

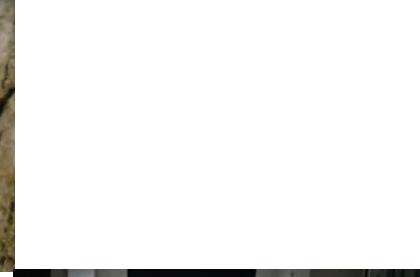
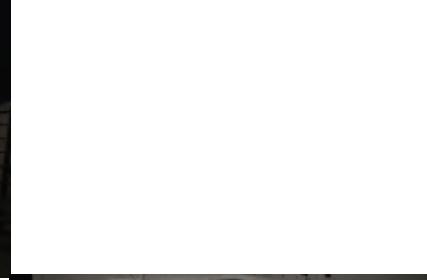
čak i da se svake godine cijela izložba približava osnovnoj ideji, polučuje se pozitivan učinak. Cilj se ostvaruje jer iz godine u godinu „gura“ studente i njihove profesore da promišljaju umjetnost te da je uvijek iznova dovode u pitanje i to na različite načine i posve neopterećeno. Zašto neopterećeno? Zato što su različiti pristupi poželjni, zato što se različitost uvažava i cijeni, zato što se treba odvažiti biti različit, zato što se tako ostvaruje toliko poželjna komunikacija (koja je, kako se iz umetka moglo vidjeti, neophodna za čovjekovo samostvarenje), zato što... itd. Uz to što umjetnik upoznajući „različitost“ drugoga umjetnika proširuje svoje obzore istodobno ohrabruje sam sebe kako bi krenuo u nešto novo ili ga to jednostavno učvrsti u stavu da ostane dosljedan svome osobnom stilu. I za kraj se vraćam naslovu ovoga teksta kako bih zaokružio promišljanje o razlici koje se, naravno, još može nadodavati i mijenjati zahvaljujući mome vlastitom dijalogu s drugima koji misle različito od mene. *Varietas delectat*, odnosno raznolikost veseli.

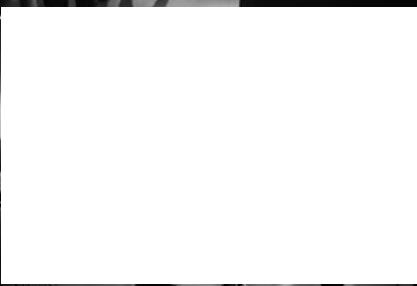
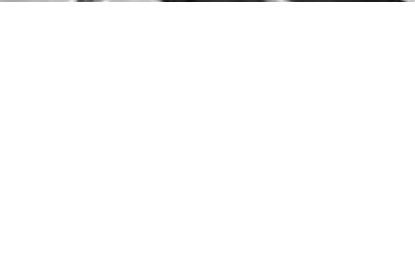

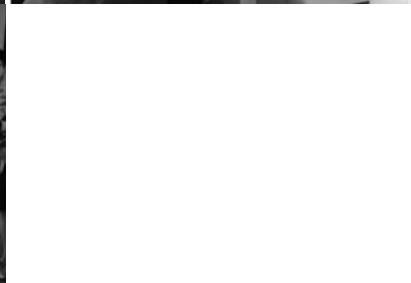
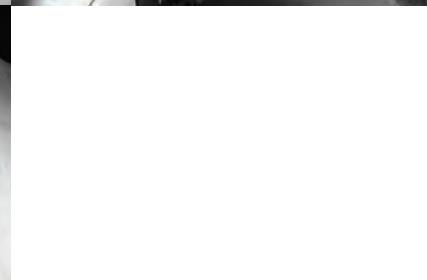
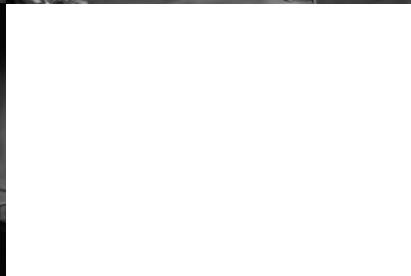
RAZLIKE Studentski kulturni centar Novi Sad - FABRIKA

Razlike

Studentski kulturni centar - Fabrika, Novi Sad 2015.

Učesnici:

Aleksandar Bunčić, Aleksandar Ramadanović, Aleksandra Dević, Aleksandra Stojanović, Anica Radošević, Biljana Jevtić, Bojan Novaković, Bosiljka Zirojević Lečić, Vanja Novaković, Vladimir Aj, Vladan Joler, Goran Despotovski, Darko Aćimović, Dejan Jankov, Dejan Krstić, Dragutin Jegdić, Dubravka Lazić, Dušica Čupović, Danica Jevđović, Dragan Matić, Dino Zigutamve Rekanović, Đorđe Čorić, Đorđe Odanović, Ekatarina Mitković, Ivana Lazić, Ivan Pravdić, Irina Dulović, Irena Kovač, Jelena Gajinović, Jelena Rezač, Jovana Čajović, Katarina Trnavčević, Luka Stojanović, Lidija Srebotnjak Prišić, Lidija Marinkov Pavlović, Mladen Stojanović, Marija Jevtić, Marija Sarvan, Marko Tošić, Milan Konjević, Milica Milinović, Mirna Salonski, Milena Nikolić, Marijana Buljovčić, Milica Dukić, Nikola Nikolić, Nikola Radović, Sanja Stvorcova, Sandra Janjatović, Sonja Jo, Srđan Gatarić, Silard Antal, Stefan Stojanović, Teodora Mijatović.

Gosti:

Umjetnička akademija u Osijeku
Vladimir Frelih, Ana Petrović, Mirna Pokorić, Andrea Knezović

Dragiša Marković (Travolta)

Muzika:

Ubivae (IbogAbel, Lakmus Red, Suuba, Mockwar, Afrika)

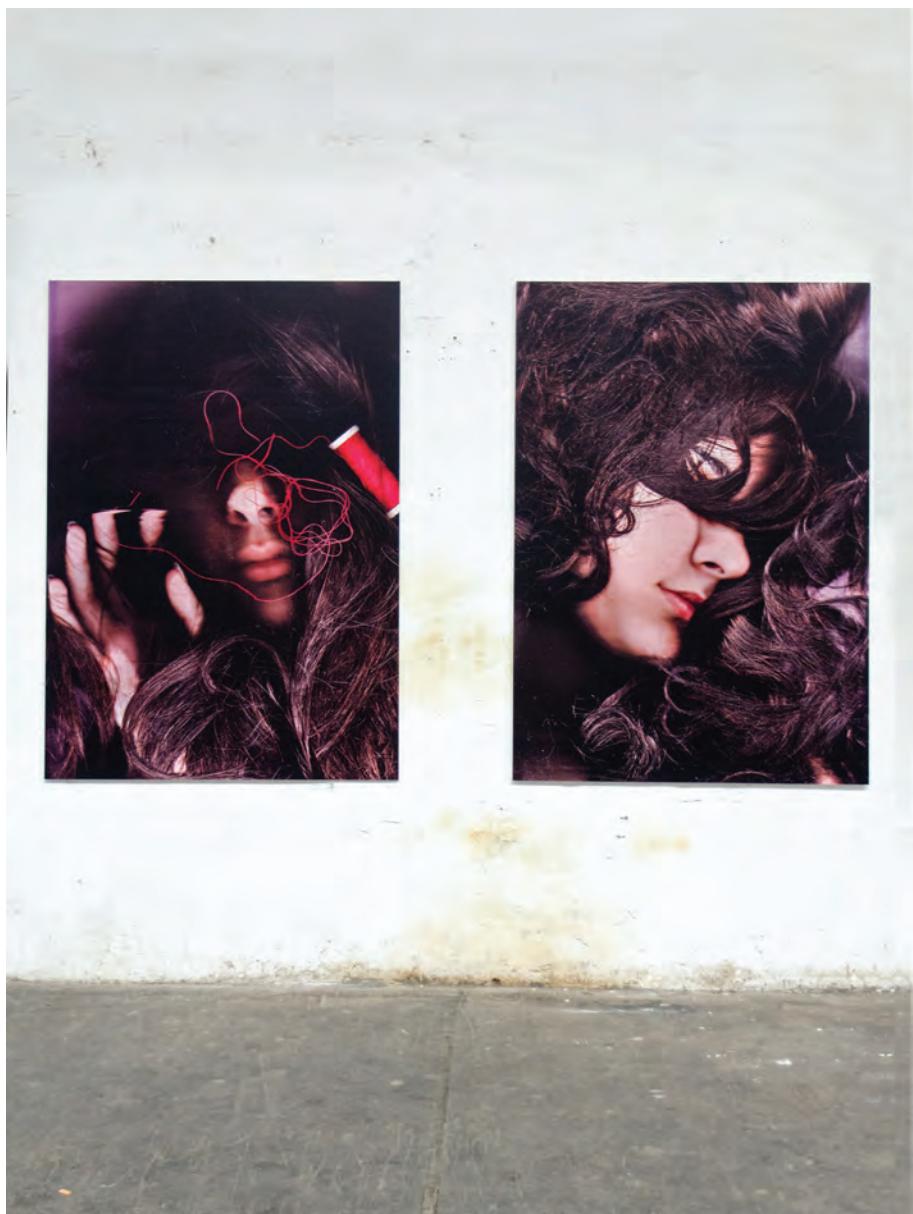
Ana Petrović
U nestajanju / flomaster na papiru

Dubravka Lazić
L 0-6 / fotografija

Dejan Krstić
Coffin, Stair, Stone, Levit / digitalni kolaž-print

Nikola Radović
Facing / fotografija-print

Bojan Novaković
Poslednja industrija / instalacija

Milica Dukić
Otirači / fotografija-print

Bello resho

Aleksandra Dević, Aleksandra Stojanović, Danica Jevđović,
Irena Kovač, Katarina Trnavčević, Marijana Buljovčić, Nikola Radović
Psycho7 / fotogrami

Lidija Srebotnjak Prišić
Nice word / crtež

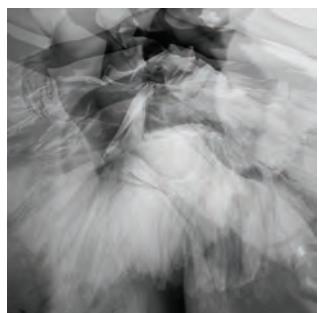
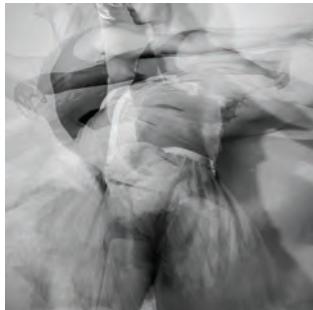
Lidija Marinkov Pavlović
Reprodukacija & Ponavljanje / print-instalacija

Milica Milinović
Feminizam / print

Aleksandar Ramadanović
Inflatable / fotografija-print

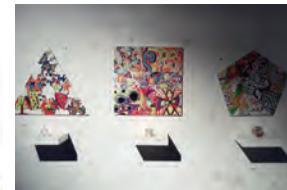
Aleksandra Dević
Ponovo / fotografija-print

Mirna Pokorić
Katarina / print

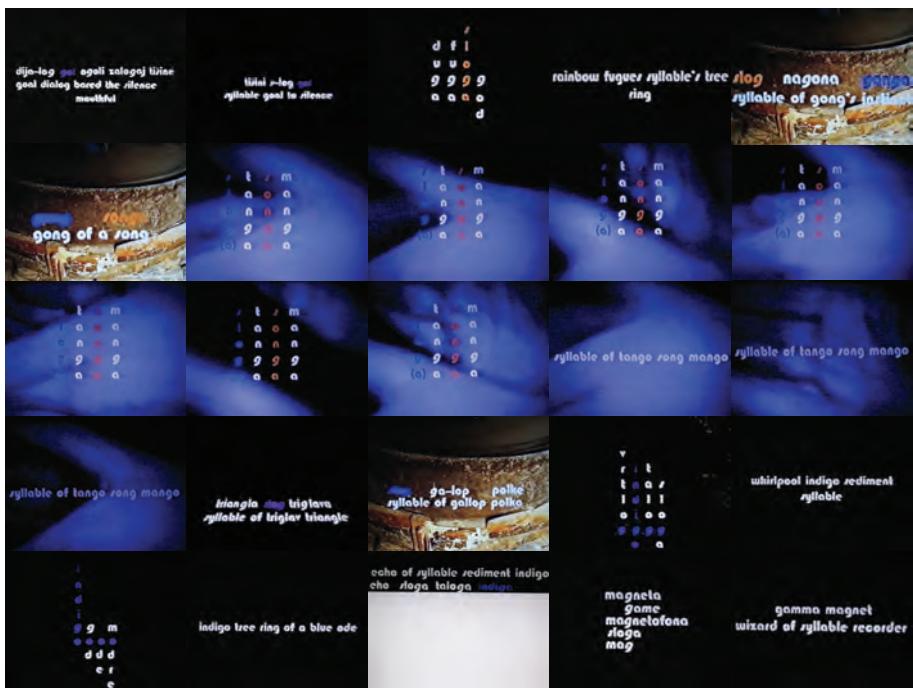
Đorđe Čorić
Putujuća privatnost II / instalacija

Ekatarina Mitković, Ivana Lazić
Projekat 2: Endless possibilities / print-instalacija

Marija Jevtić
Čija je koža oderana / instalacija

Biljana Jevtić
moza(i)k muzike
Varijacije na fonemu G / print

Aleksandar Bunčić
Prag 39A / instalacija

Vladimir Aj
gost: Dragiša Marković (Travolta)
Kako je Dragiša postao Travolta / performans

Ivan Pravdić, Dino Zigutamve Rekanović
Vraća se veliki Pan / print

Irina Dulović, Nikola Nikolić
New collection / instalacija

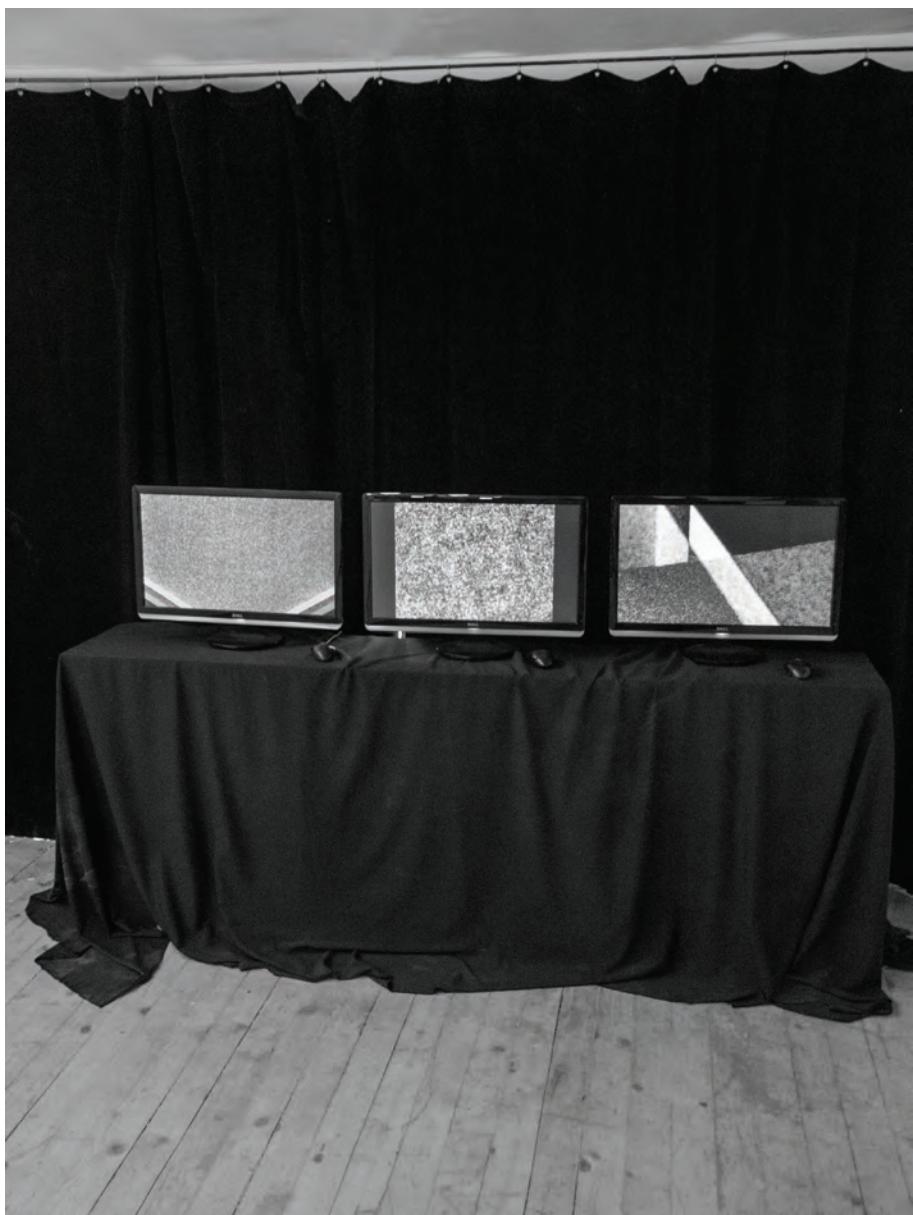
Vladan Joler
Invisible Infrastructures: ISPs / print

Teodora Mijatović
Glad / instalacija

Dušica Čupović
Seoba duhovnosti / instalacija

Mirna Salonski

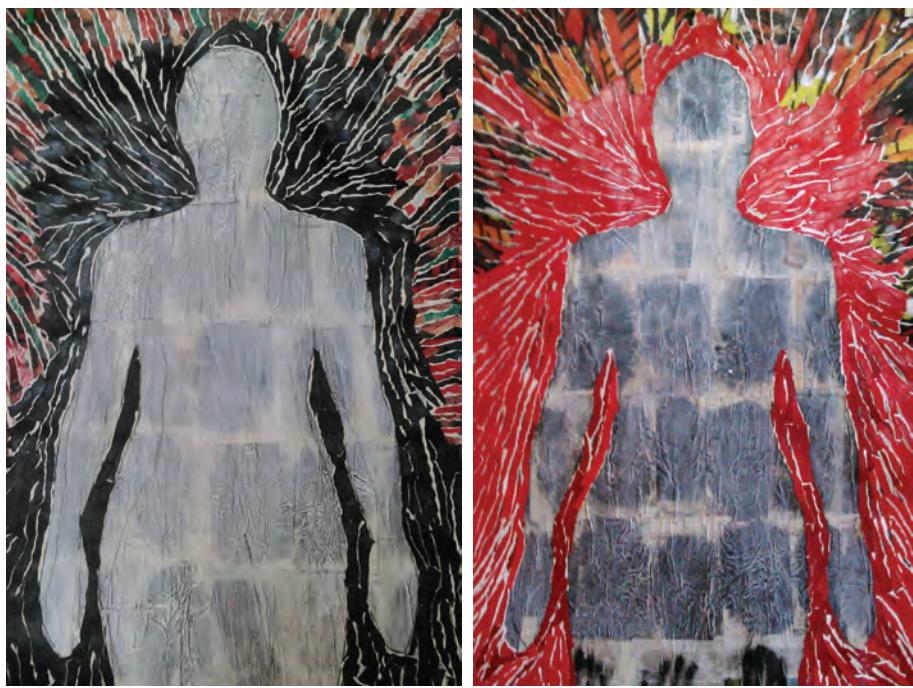
Bez naziva / video

Silard Antal
Na krovu moje zgrade / fotografija-print

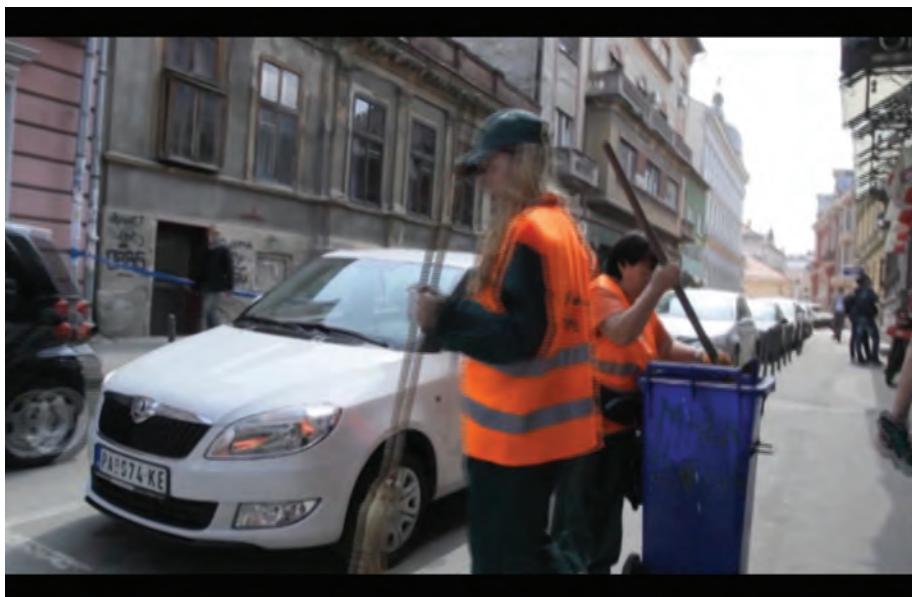
Đorđe Odanović
Mesta koja nedostaju / fotografija

Anica Radošević
Stanje / kolaž

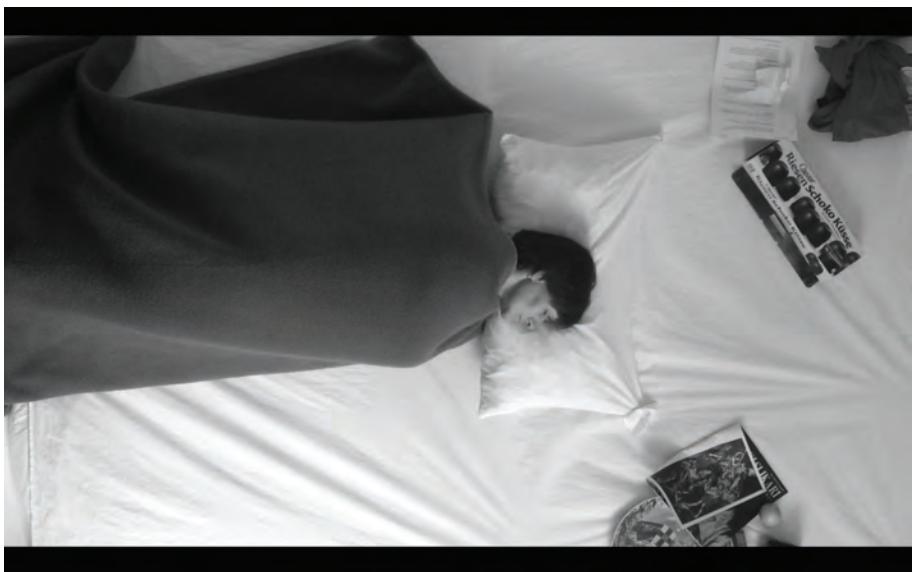

Vladimir Frelih, Dragan Matić
Razlike / fotografija

Jelena Rezač

Komunalni otpad / video instalacija

Srđan Gatarić
Spavač / video

Vanja Novaković
The Dream / video-performans

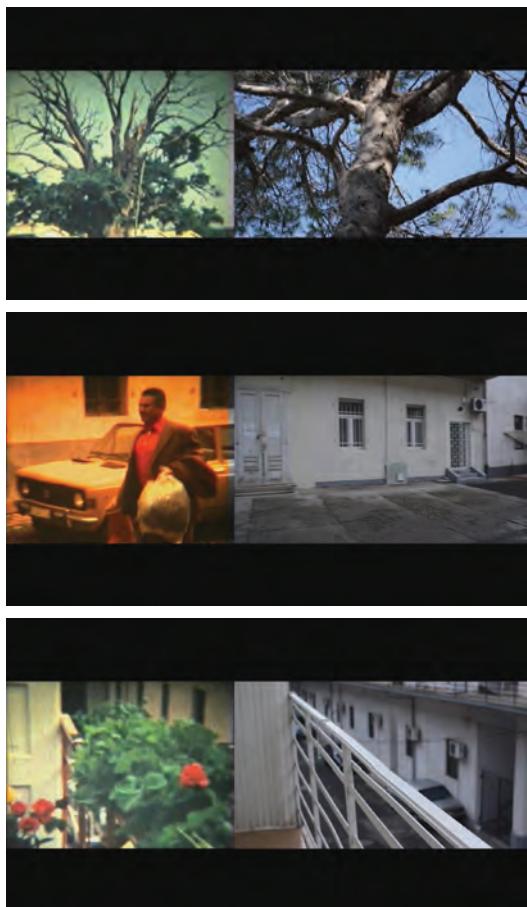
Luka Stojanović
Ispovedaonica / video-instalacija

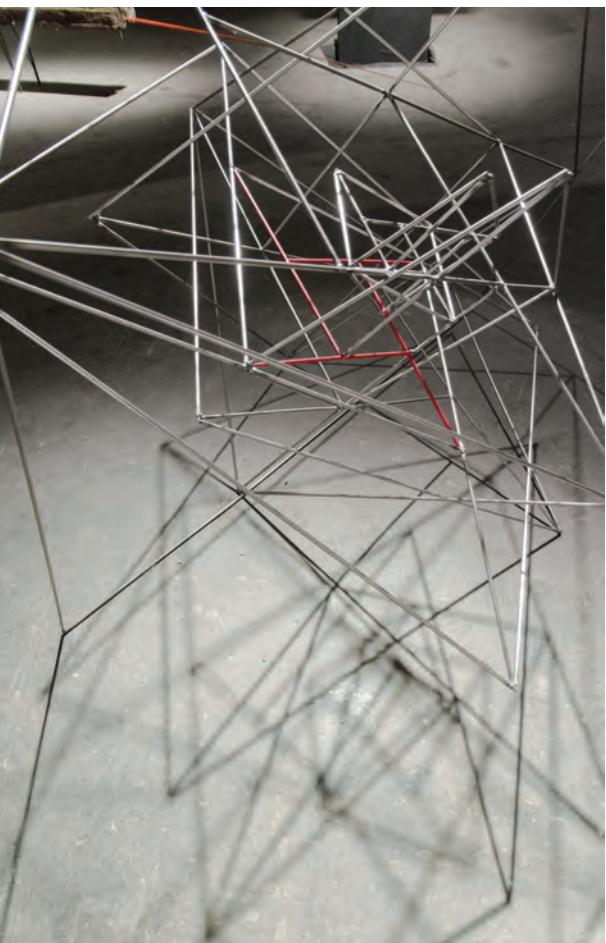
Dejan Jankov
Mitem / instalacija

Andrea Knezović
Bez naziva / fotografija-print

Jelena Gajinović
Smena 15 / video

Marija Sarvan
Tecciztecatl / instalacija

Bosiljka Zirojević Lečić
Meka zelena forma / platno, pastel

Sandra Janjatović
Passing through / instalacija

Dragutin Jegdić, Mladen Stojanović
Shearing / instalacija

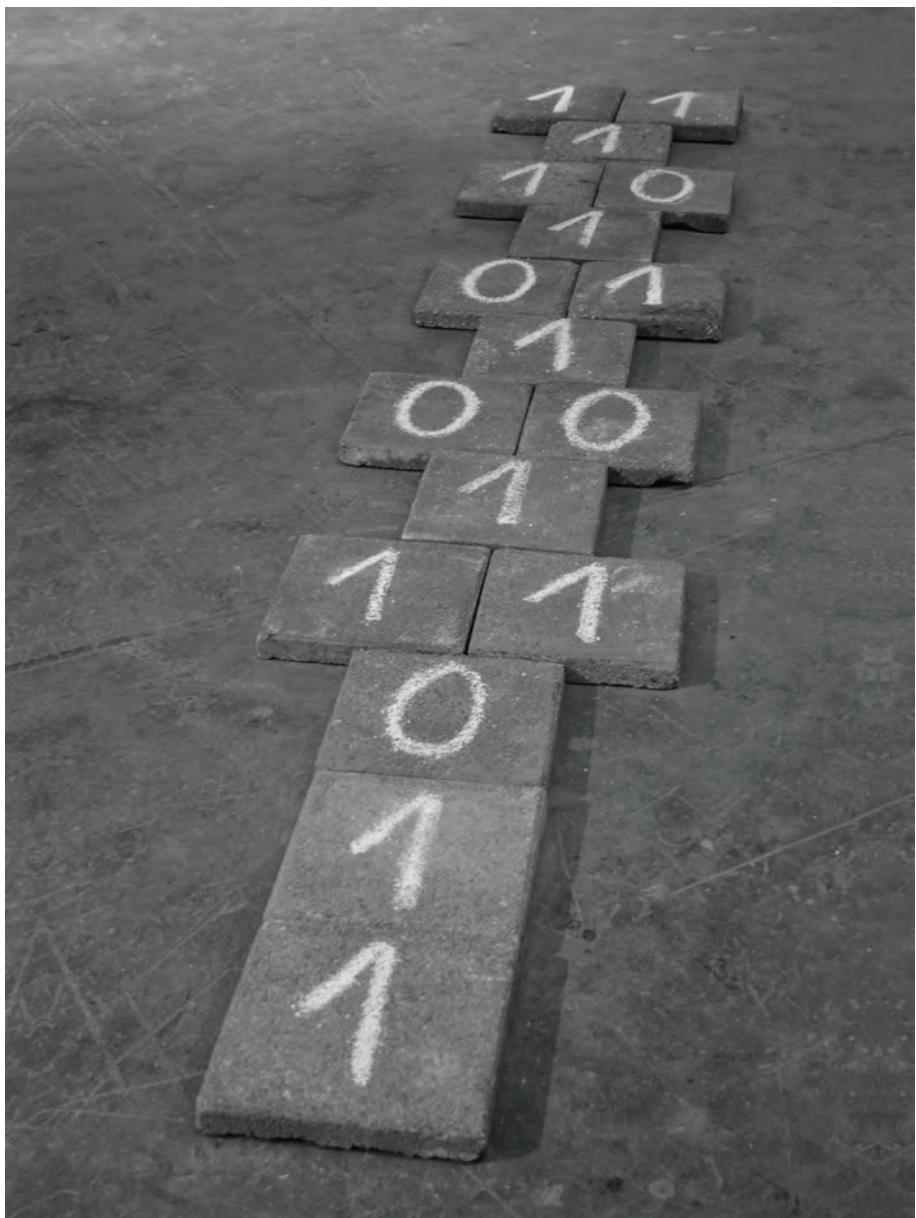
Sanja Stvorcova, Goran Despotovski
Ljuljaška / instalacija

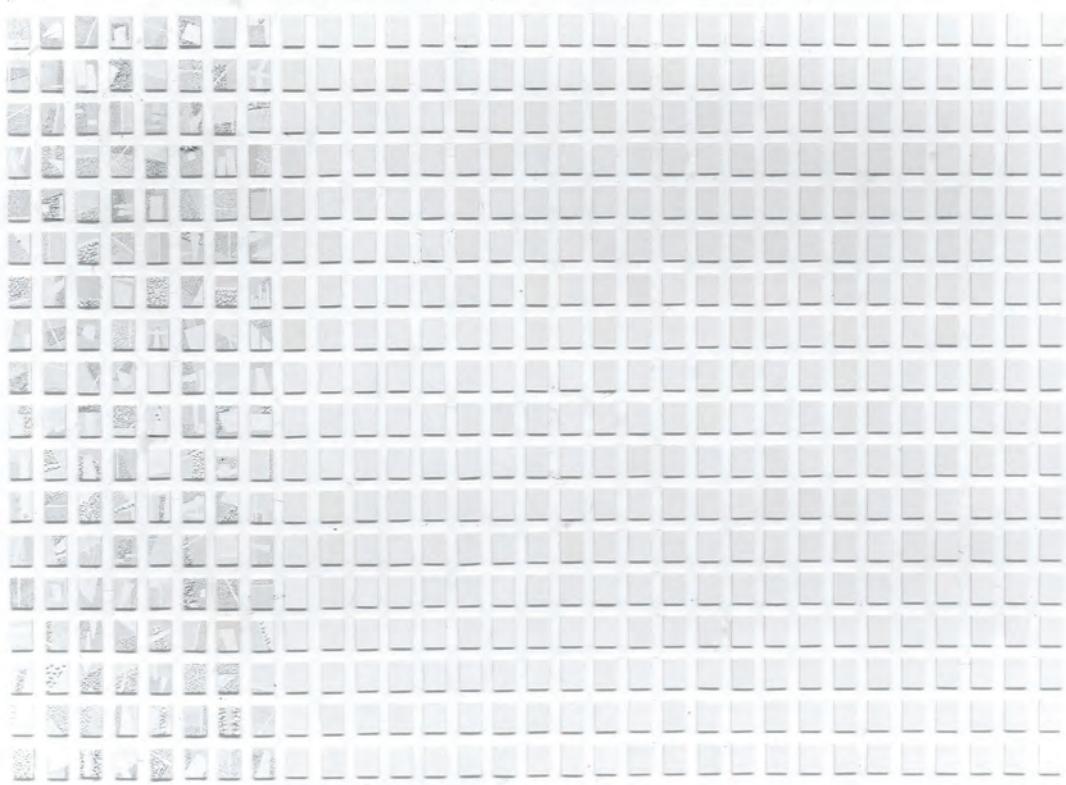
Jovana Čajović, Milena Nikolić
Između krajnosti / instalacija

Stefan Stojanović
Airfall / instalacija

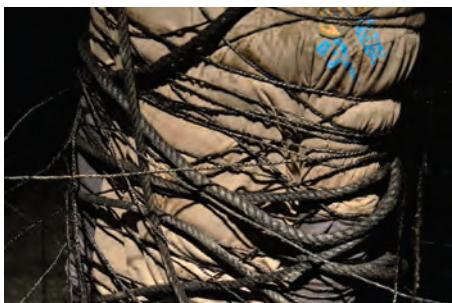
Sonja Jo
1, 234, 567 / instalacija

Milan Konjević
Prisustvo odsutnog / slika

Darko Aćimović
Mlečni put / instalacija-perfomans

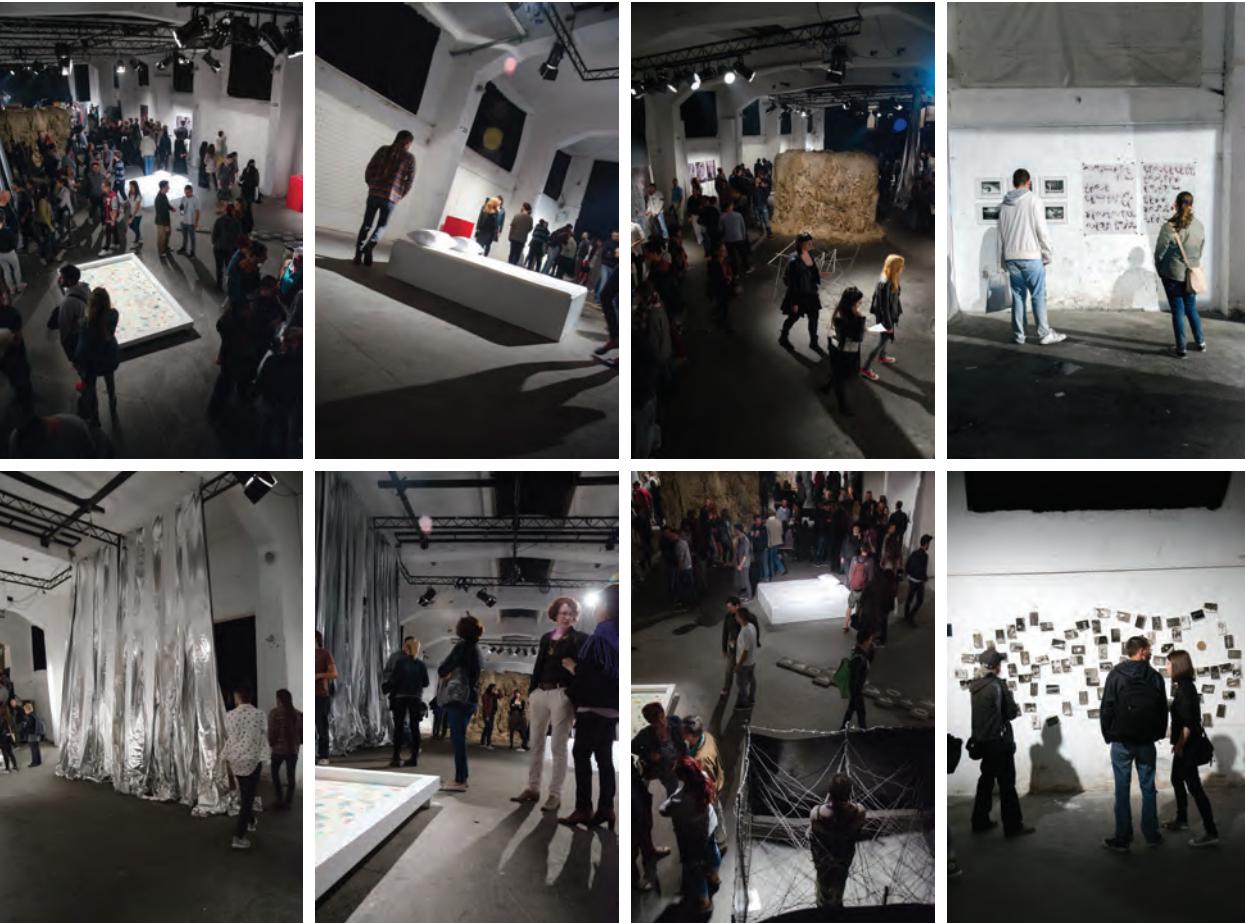
Marko Tošić
Das Opfer die neunzehn / performans

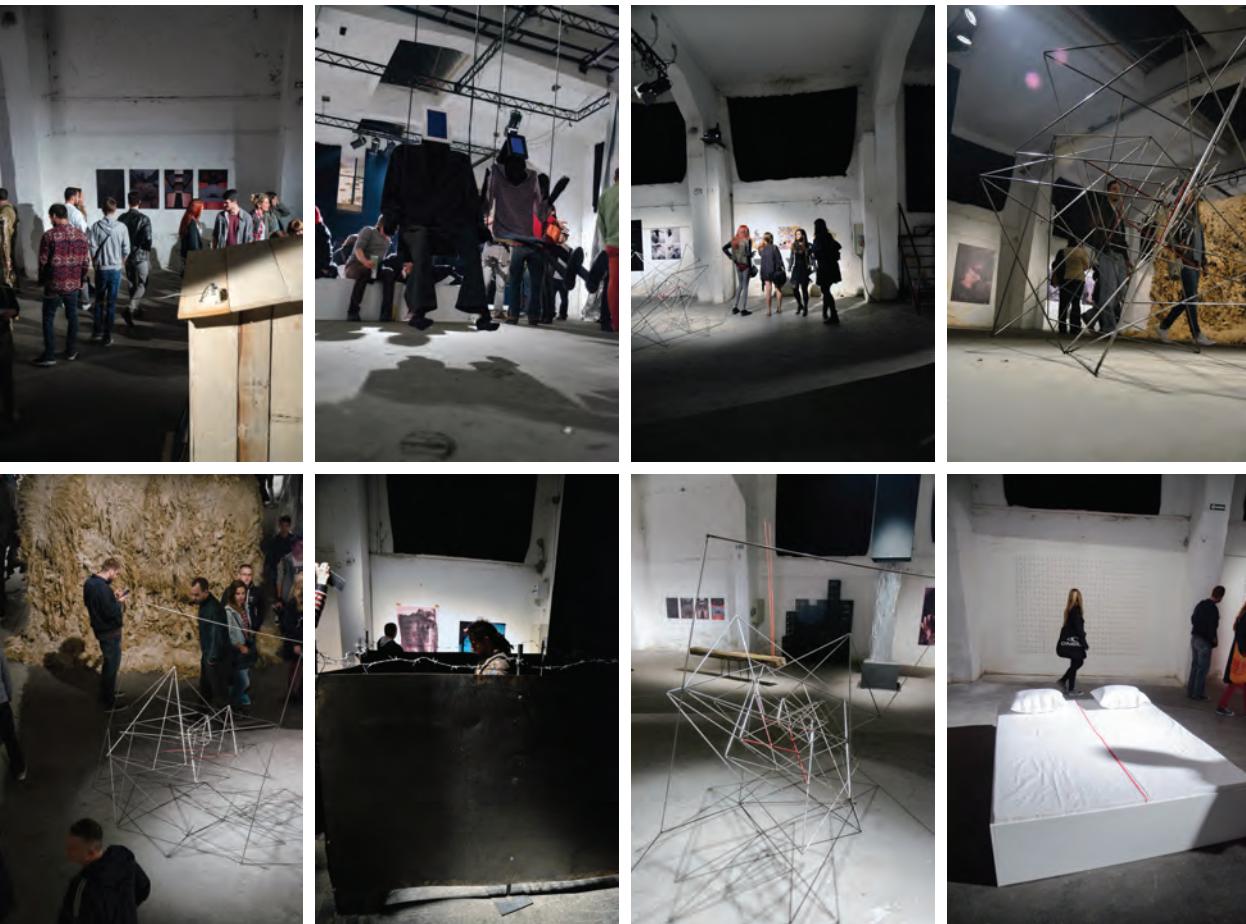

Ubivae
IbogAbel, Lakmus Red, Suuba, Mockwar, Afrika
muzika

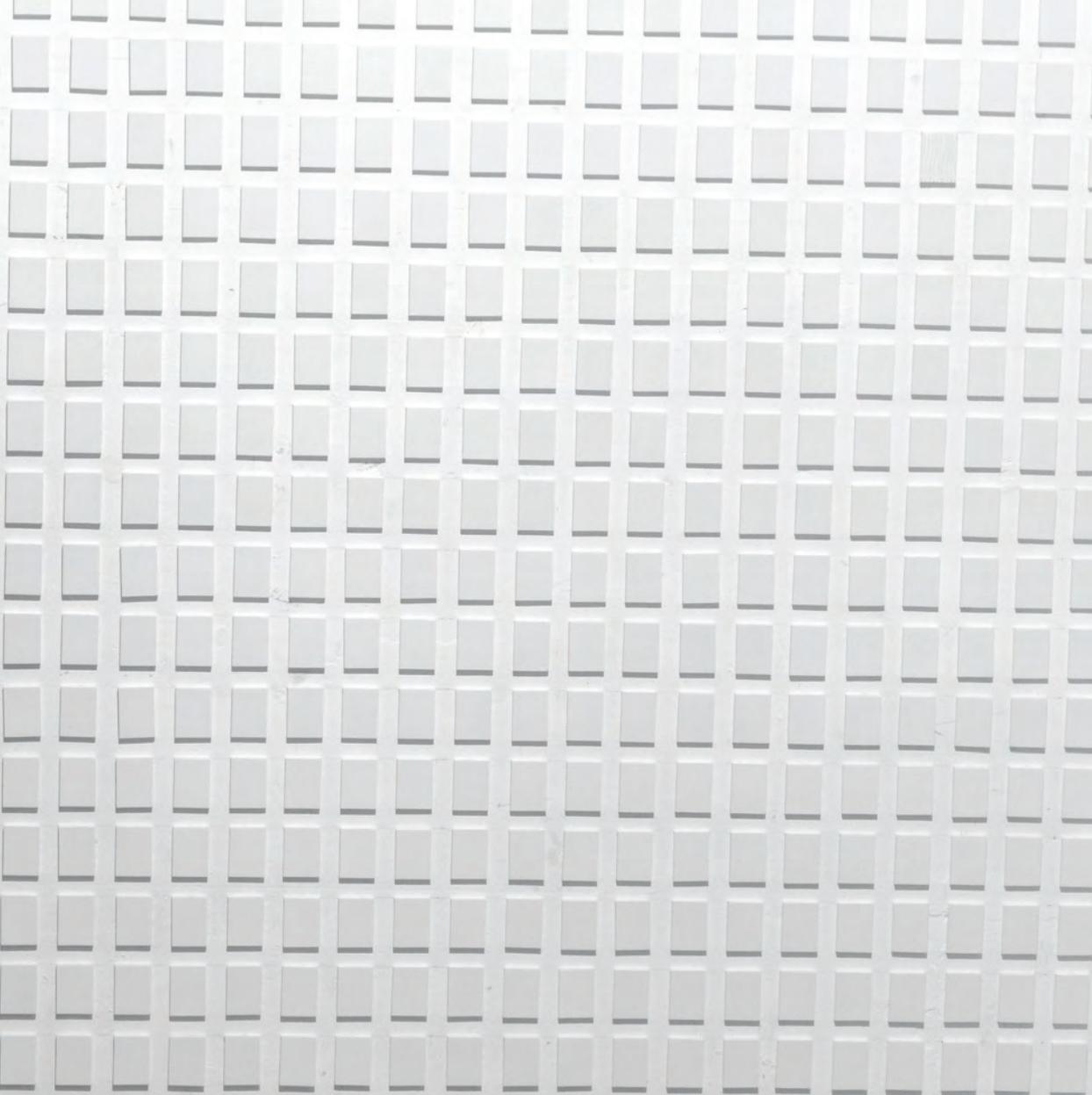

Razlike 2015. Studentski kulturni centar - Fabrika, Novi Sad (25.06-05.07.2015)

Aleksandar Bunčić, Aleksandar Ramadanić, Aleksandra Dević, Aleksandra Stojanović, Anica Radošević, Biljana Jevtić, Bojan Novaković, Bosiljka Zirojević Lečić, Vanja Novaković, Vladimir Aj, Vladan Joler, Goran Despotovski, Darko Aćimović, Dejan Jankov, Dejan Krstić, Dragutin Jegdić, Dubravka Lazić, Dušica Ćupović, Danica Jevđović, Dragan Matić, Dino Zigutamve Rekanović, Đorđe Čorić, Đorđe Odanović, Ekatarina Mitković, Ivana Lazić, Ivan Pravdić, Irina Dulović, Irena Kovač, Jelena Gajinović, Jelena Rezač, Jovana Čajović, Katarina Trnavčević, Luka Stojanović, Lidija Srebotnjak Prišić, Lidija Marinkov Pavlović, Mladen Stojanović, Marija Jevtić, Marija Sarvan, Marko Tošić, Milan Konjević, Milica Milinović, Mirna Salonski, Milena Nikolić, Marijana Buljovčić, Milica Dukić, Nikola Nikolić, Nikola Radović, Sanja Stvorcova, Sandra Janjatović, Sonja Jo, Srđan Gatarić, Silard Antal, Stefan Stojanović, Teodora Mijatović; *gosti:* Umjetnička akademija u Osijeku Vladimir Frelih, Ana Petrović, Mirna Pokorić, Andrea Knezović; Dragiša Marković (Travolta); *muzika:* Ubivae (IbogAbel), Lakmus Red, Suuba, Mockwar, Afrika).

Razlike 2014. Studentski kulturni centar - Fabrika, Novi Sad (20.06-28.06.2014)

Bojan Novaković, Doris Milešević, Bojana Radenović, Dejan Jankov, Laura Limburger, Bosiljka Zirojević, Goran Despotovski, Kristina Palanjuk, Kristina Oparušić, Milica Denković, Ljubomir Vučinić, Lidija Marinkov Pavlović, Marija Cvetković, Nikola Macura, Marija Jevtić, Dragutin Jegdić, Mladen Stojanović, Sonja Jo, Aleksandra Ristić, Vladimir Stašuk, Dubravka Lazić, Danica Jevđović, Katarina Tranavčević, Kosovka Simović, Aleksandra Dević, Nikola Radović, Irena Kovač, Jelena Rezač, Tamara Višković, Nikola Nikolić, Dragana Rađenović, Tamara Dragan, Sanja Stvorcova, Srđan Ilić, Ekatarina Mitković, Ivana Lazić, Danijela Tasić, Stefan Stojanović, Marija Sarvan, Igor Lukić, Simon Hudolin, Marijana Buljovčić, Jadranka Orelj, Predrag Uzelac, Stanislav Drča, Aleksandar Ramadanić, Miloš Čubrilo, Andrea Mernjik, Sanja Janković, Andrea Boroš, Milan Perišić, Tamara Kokić, Srđan Šarović, Jovana Končarević, Željko Mandić, Srđan Đurić, Biljana Jevtić, Vladimir Frelih, Dragan Matić, Aleksandar Stojšin, Dejan Subotić, Miroslav Pestelek, Nebojsa Čirić, Darko Aćimović, Radmila Stanišić, Nikola Pavlović, Stojan Grubić, Nemanja Savić, Jovan Obradović, Milan Basarić, Marijan Stančić, Aleksandar Stojanović, Vlastimir Stojilković, Stanimir Miličić, Predrag Okiljević, Đorđe Obradović.

Razlike - Retrospektiva 2014. Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad (19.06-28.06.2014)

(muzika) Stanimir Miličić, Davor Gromilović, Bojana Radenović, Kristina Oparušić, Aleksandra Obradović, Dejan Jankov, Zoran Bulatović, Petar Perić, Dušan Perić, Darko Đorđević, Ljubica Stojanović, Stanislav Drča, Zoran Radulović, Đorđe Ilić, Igor Matić, Bojana Knežević, Nikolina Medić, Mia Ćuk, Mladen Vračarić, Luna Jovanović, Sonja Radaković, Nina Komel, Dušan Brković, Srđan Đurić, Slobodan Stošić, Slađana Đukanović, Sonja Paunović, Radmila Stanišić, Nikola Pavlović, Stojan Grubić, Nemanja Savić, Jovan Obradović, Milan Basarić, Marijan Stančić, Aleksandar Stojanović, Vlastimir Stojilković, Stanimir Miličić, Predrag Okiljević, Đorđe Obradović.

Razlike 2013. *Tvrđava Art, Galerija umjetnina grada Slavonskog Broda - Galerija Ružić, Hrvatska* (21.09.2013)

Učesnici: Umjetnička akademija Osijek (Dora Tomić, Marija Mikulić Bošnjak, Lucija Jakovina, Vladimir Frelih); Akademija umetnosti Novi Sad (Goran Despotovski, Bojan Novaković, Bosiljka Zirojević Lečić, Dragan Matić).

Razlike 2013. *Studentski kulturni centar Novi Sad, Fabrika* (21.06 - 28.06.2013)

Ada Kobusiewicz, Aleksandra Obradović, Andrea Boroš, Andrea Mernjik, Andrea Petrović, Aleksandra Dević, Aleksandar Čikoš, Biljana Jevtić, Bosiljka Zirojević Lečić, Bojan Krtinić, Bojan Novaković, Bojana Radenović, Borislava Nedeljković Prodanović, Valentina Talijan, Vlado Rančić, Vukašin Šoć, Vladimir Frelih, Gojko Dutina, Goran Despotovski, Danijela Tasić, Darko Aćimović, Danijela Veselinović, David Mareš, Dejan Jankov, Dejan Subotić, Dragan Matić, Dragana Rađenović, Dušan Brković, Dušan Savković, Dene Šendula, Đorđe Ilić, Đorđe Marković, Đorđe Ćirković, Ena Petrović, Ema Stojanović, Zoran Radulović, Indira Kandić Nazzal, Irena Mirković, Ivan Perak, Ivana Marić, Isidora Todorović, Jelisaveta Vičić, Jelena Rezač, Kristina Oparušić, Kosovka Simović, Laura Limburger, Lidiya Marinkov Pavlović, Luna Jovanović, Ljubomir Vučinić, Ljubica Babić, Lazar Kalember, Marija Cvetković, Marija Jevtić, Milica Dukić, Milan Basarić, Mia Simonović, Miroslav Pestelek, Mirjana Raković, Mina Pavlica, Miloš Ilić, Nevena Popović, Nemanja Sovtić, Nikola Macura, Nina Komel, Nikola Nikolić, Nikola Zelić, Nikola Macura, Nikola Pavlović, Nikola Čirić, Nuša Đak, Nevena Topalov, Nebojša Čirić, Nenad Mikalački, Nikola Radović, Natalija Palurović, Radica Dedović, Sanja Janković, Samra Šabanović, Sanja Stojilković, Sergej Tucakov, Slađana Đukanović, Sonja Radaković, Srđan Đurić, Srđan Ilić, Srđan Šarović, Stefan Stojanović, Stanimir Miličić, Stanislav Drča, Simonida Jovanović, Sunčica Pasuljević Kandić, Tamara Višković, Tijana Petrović, Tomislav Todorović, Tatjana Jakić, Tea Vidaković, Muzički performansi: *Ambiente, Svashta, Svetlucavi duh.*

Razlike 2012. *Studentski kulturni centar Novi Sad, Fabrika* (22.06 - 29.06.2012)

Učesnici: Aleksandra Dević, Adela Pavkov, Marijana Buljović, Nenad Ignjatov, Aleksandra Obradović, Bojan Novaković, Goran Despotovski, Darko Aćimović, Dušan Brković, Nina Komel, Dušan Savković, Gordana Kaljalović, Mirjana Blagojev, Jelena Bulajić, Marija Cvetković, Kristina Oparušić, Marko Jozić, Mihajlo Sporin, Vukašin Šoć, Nikola Macura, Slobodan Stošić, Marija Jevtić, Đorđe Ilić, Ljubica Stojanović, Tamara Kokić, Bojana Radenović, Nuša Đak, Ana Novaković, Lazar Čurčić, Marija Kovač, Lazar Kalember, Marija Mandić, Dejan Jankov, Đorđe Odanović, Andrea Mernjik, Igor Matić, Irena Mirković, Simonida Jovanović, Dragana Rađenović, Gala Čaki, Valentina Talijan, Nikolina Stjepanović Medić, Marko Brkić, Silvija Metzger, Sergej Tucakov, Davor Gromilović, Slađana Đukanović, Ana Vrtačnik, Željko Mandić, Biljana Jevtić, Dragan Matić, Vladimir Frelih, Goran Tešanović, Luna Jovanović, Lidija Marinkov Pavlović, Dragan Hajrović, Marina Milanović, Predrag Uzelac, Mia Ćuk, Milica Denković, Danijela Tasić, Sonja Radaković, Bosiljka Zirojević Lečić, Stanimir Miličić, grupa Svashta.

Razlike 2011. *Savremena galerija Zrenjanin* (07.11 - 25.11.2011)

Učesnici: Aleksandra Obradović, Ana Stefanović, Bojan Vukadinov, Bojana Knežević, Bojan Novaković, Vlado Rančić, Vladimir Frelih, Goran Despotovski, Goran Mrvić, Davor Gromilović, Dragan Matić, Dušan Perić, Đorđe Ilić, Đorđe Marković, Željana Jurković, Jelena Tolimir, Katarina Stojanović, Ljubica Stojanović, Ljubomir Vučinić, Marija Jevtić, Nikola Macura, Petar Perić, Sanja Janković, Sanja Merča, Simonida Jovanović, Selena Junačkov, Slađana Đukanović, Slobodan Stošić, Stanimir Miličić, Tomislava Sekulić.

Razlike 2011. Studentski kulturni centar Novi Sad, Fabrika (22.06 - 29.06.2011)

Učesnici: Adela Pavkov, Aleksandar Bunčić, Aleksandar Matijević, Aleksandra Obradović, Alisa Tot, Ana Vidaković, Ana Stefanović, Andrea Petrović, Biljana Jevtić, Bojan Vukadinov, Bojana Knežević, Bojan Novaković, Bosiljka Zirojević, Valentina Talijan, Vladimir Frelih, Vladimir Matuski, Vlado Rančić, Gojko Dutina, Goran Despotovski, Goran Mrvić, Davor Gromilović, Danijela Cvjetan, Danilo Vuković, Dejan Pulić, Dimitrije Crvenčanin, Dragan Matić, Dušan Perić, Đorđe Marković, Đorđe Ilić, Zinaida Matosjan, Irena Mirković, Irina Stojšić, Ivan Jovanović, Jelena Tolimir, Jelisaveta Vičić, Jovana Ilić, Katarina Stojanović, Kristina Oparušić, Lidija Marinkov-Pavlović, Ljubica Stojanović, Ljubomir Vučinić, Maja Jockov, Marija Jevtić, Marija Mandić, Marina Ćirović, Marko Brkić, Miroslav Dajč, Nenad Ignjatov, Nenad Veljović, Nikola Macura, Nikola Marinkov, Petar Perić, Rina Vukobratović, Sanja Janković, Sanja Merča, Selena Junačkov, Simonida Jovanović, Slađana Đukanović, Slobodan Stošić, Slobodanka Milošević, Stanimir Miličić, Tamara Kokić, Tomislava Sekulić, Željana Jurković, Željko Mandić.

Razlike 2010. Univerzetska biblioteka „Svetozar Marković”, Beograd (12.11 - 29.11.2010)

Učesnici: Ana Novaković, Goran Despotovski, Dušan Perić, Dušan Vuletić, Dragan Matić, Dragan Živančević, Dimitrije Crvenčanin, Irina Stojšić, Jelena Bulajić, Jelena Marinković, Kristina Oparušić, Ljubomir Vučinić, Marina Ćirović, Marija Cvetković, Milica Škrbić, Nikola Macura, Petar Perić, Sanja Janković, Stevan Kojić, Slobodan Stošić, Sonja Radaković, Slađana Đukanović.

Razlike 2010. Studentski kulturni centar Novi Sad, Fabrika (24.06 - 01.07.2010)

Učesnici: Aleksandra Obradović, Ana Golović, Aleksandar Matijević, Ana Novaković, Alisa Tot, Aleksandra Šovljakov, Adrijana Mracina, Adnan Bulić, Ana Komatin, Bojan Gruić, Goran Despotovski, Dušan Perić, Danijela Cvjetan, Dejan Ilić, Dejan Nikolić, Dušan Vuletić, Dragan Živančević, Dragan Matić, Dimitrije Crvenčanin, Đorđe Marković, Đerđi Ačaji, Željana Jurković, Zinaida Matosjan, Zoran Dorić, Irena Savičić, Ivana Simin, Ivan Bereš, Irina Stojšić, Iva Šijan, Jelena Bulajić, Jelena Marinković, Kristina Oparušić, Ljubomir Vučinić, Ljubomir Šćepanović, Marko Brkić, Marija Cvetković, Marko Ubović, Milica Škrbić, Milan Aleksić, Maša Pavlović, Marina Ćirović, Nikola Ševo, Nenad Ignjatov, Nikola Macura, Nebojša Slankamenac, Petar Perić, Petar Stamenković, Rina Vukobratović, Slobodan Stošić, Slađana Đukanović, Sanja Janković, Stevan Kojić, Sonja Radaković, Sandra Košić, Slaviša Malić, Tamara Kokić, Tamara Spasojević, Tamara Delić, Tijana Luković, Helena Gažo.

Razlike 2009. Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad (26.06 - 10.07.2009)

Učesnici: Ana Novaković, Aleksandra Šovljakov, Bojana Knežević, Bosiljka Zirojević, Bojan Novaković, Goran Despotovski, Darija Medić, Davor Gromilović, Dragan Matić, Dragan Živančević, Đerđi Ačaji, Željana Jurković, Iva Šijan, Igor Cvejić, Jastra Jelačić, Mladen Vračarić, Milica Škrbić, Miroslav Dajč, Nataša Preljević, Nenad Ignjatov, Predrag Kovačić, Sonja Paunović, Tamara Vajs, Tijana Luković, Tijana Holpert.

Razlike 2007. XII Art expo, Novi Sad (08.03 - 13.03.2007)

Dokumentovani prikaz, prezentacija projekta Razlike.

Razlike 2007. „Novkabel”, Novi Sad (20.03 - 20.06.2007)

Dokumentovani prikaz, radionica, prezentacija projekta Razlike.

Razlike 2006. Galerija „Podrum”, Apolo centar, Novi Sad (05.07 - 25.07.2006)

Učesnici: Aleksandra Nikić, Bosiljka Žirojević, Bojan Marinković, Darko Đorđević, Dragan Živančević, Dragan Matić, Vlado Rančić, Goran Despotovski, Zoran Bulatović, Isidora Todorović, Jelena Vujičić, Korina Gubik.

Razlike 2005. Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad (20.06 - 10.07.2005)

Učesnici: Aleksandra Erdeljan, Biljana Jankoski, Vlado Rančić, Goran Despotovski, Dragan Matić, Emilija Boroja, Zoran Bulatović, Igor Stević, Igor Veljković, Ljubica Denković, Sabina Stanković, Milica Denković, Tijana Titin.

MUZEJ
SAVREMENE
UMETNOSTI
VOJVODINE

Projekat Razlike

Organizator/Izdavač:

Univerzitet u Novom Sadu - Akademija umetnosti

Đure Jakšića 7, 21000 Novi Sad, Srbija

akademija.razlike@gmail.com

www.razlike.akademija.uns.ac.rs

www.akademija.uns.ac.rs

Za izdavača:

Profesor Siniša Bokan, dekan

Autor projekta:

Goran Despotovski, vanredni profesor

Koordinatori projekta:

Goran Despotovski

Bojan Novaković

Darko Aćimović

Predgovor:

Igor Loinjak

Suorganizator:

Studentski kulturni centar Novi Sad

Grafičko oblikovanje:

Razlike

Fotografija:

Goran Despotovski

Tehnička podrška:

Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad

Cinema City

Studentski kulturni centar Novi Sad

Štampa:

Štamparija Alfagraf, Petrovaradin

Tiraž: 400

Novi Sad 2015.

Projekat su podržali:

Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje

Grad Novi Sad, Gradska uprava za kulturu

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

378.6:7.038.53(497.113 Novi Sad)"2015"(083.824)

АКАДЕМИЈА уметности (Нови Сад)

Projekat Razlike / [autor projekta Goran Despotovski ; predgovor Igor Loinjak ; fotografija Goran Despotovski]. - Novi Sad : Akademija umetnosti, 2015 (Petrovaradin : Alfagraf). - [92] str. : ilustr. ; 22 cm

Tiraž 400.

ISBN 978-86-88191-52-4

а) Академија уметности (Нови Сад) - Мултимедијална уметност - Изложбени каталоги
COBISS.SR-ID 300921607

RAZLIKE

www.razlike.akademija.uns.ac.rs